

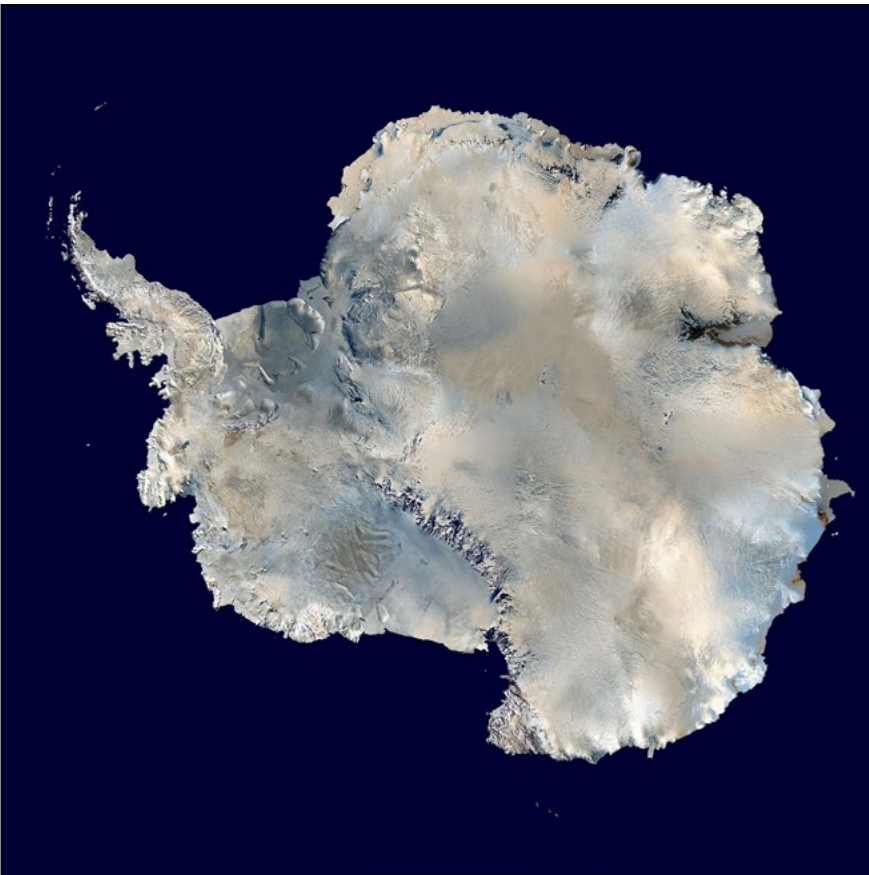
Duohta vai boastut?

Antarktis, máilmmi čihččet máilmmioassi

Dán oasis beasat lohkat ja oahppat Antarktis máilmmioasi birra, muhto ovdal go lohkgoadát fertet čađahit «duohta vai boastut» skovi.

ČUOČČUHUS	DUOHTA	BOASTUT	ČILGEHUS (ČÁLE DÁSA)
Antarktis lea geassi go Davvipola guovlluin lea dálvi ja dálvi go Davvipola guovlluin lea geassi.			
Antarktis eai gávdno vulkánat.			
Antarktis lea dušše okta pingviidnašládja.			
Antarktis ellet maddái jiekŋa-guovžžat.			
Antarktis lea dat guovlu eatnamiš gos bossu garraseamos ja buollašeamos biekkaid.			

ČUOČČUHUS	DUOHTA	BOASTUT	ČILGEHUS (ČÁLE DÁSA)
Norga eaiggáda oasi Antarktis.			
Dušše 10 olbmo lea riegeadan Antarktis.			
Antarktis viidodat lea bissovaš.			
Antarktis guovllu bajil lea ráigi ozongearddis.			
Olbmot geat ásaiduvvet Antarktisii fertejit váldit mielde čázi, háhkat ássansaji, borramuša ja bivuid, go doppe eai gávdno buvdad.			
Antarktis eai leat šattut.			

Antarktis

Antarktis lea namma dan eanaguovllus mii dahká eanaspáppa máttapola. Dat lea máilmmi viđát stuorimus eanaguovlu ja dan viidodat lea eambo go 14 miljovna kvkm ja das dahket govddodeaddji áhpeijenat 1,5 miljovna kvkm. Muhtin daid govddodeaddji áhpeijenain leat olles 6 km assái. Eanaš oassi Antarktis orru máttabealde 70 gr L muhto Antarktalaš njárga ollá 60 gr L. Eanaš eana lea gokčon jienain, muhto dat oasis mat eai leat gokčon jienain leat muhtin goike, čievrás vuomit ja várrečohkat. Dáppe lea maid okta aktiiva vulkána, Mount Erebus. Oarje-Antarktis leat govddodeaddji áhpeijenat ja dan eana livččii báhcit áhpedási vuollái jos áhpejiekna suttašii. Nuorta Antarktis fas lea gokčon siseatnanjienain. Máttajienamearra birastahtá Antarktisa eanaguovllu ja sirre dan eará máilmmi eanaguovlluin.

Antarktis stuorru duppalin dálvit go áhpi jiekŋu ja šaddá áhpejiekŋan 1000 km rittus olggos. Eatnama állaneami geažil šaddá Antarktis dálvi go Davvipolaguovlluin lea geassi ja geassi go Davvipolaguovlluin lea dálvi. Dronning Maud eana lea Norgga eanaguovlu ja doppe lea maid dutkanstašuvdna mas lea namma Troll.

Antarktis lea máilmmi buollašemos ja goikáseamos báiki ja doppe lea 90 % buot jienas mii gávdno máilmmis. Buollašat ja goikásat šaddet go dáppe leat dájvá garra orkánat. Eanaš áigge lea 0 gr C ja vuollil 0 grC. Máilmmi buollašemos temperatuvra lea mihtiduvvon Antarktisa siseatnamis 1.b. Geassemánu 2018: -98,6 grC. Antarktis ii leat industriija, ii eana-doallu, ii njuoskkadas, ja eaige ollu olbmot. Danne dáppe lea uhccán

luonddunuoskkideapmi sihke mearas, áimmus ja eatnamis. Datte lea nu ahte ozonagearddi Antarktisa guovllu badjel lea ráigánan ja nohkamin. Ozonageardi nohká jos klorofluorkarbonáhtat leat menddo ollu áimmus. Daid gáldut leat dat guovllut eatnamis gos lea olmmošeatnatvuohta ja industriála doaimmat. Áibmonuoskkideapmi sáhtá johtit guhkes gaskkaid, ja bohtet Antarktisii atmosfearalaš jorri biekkaid ja áhperávnjiid mielde. Muhtin guovlluin Antarktis lea ollu lieggaset dál go muhtin logi jagiid dassá. Dutkit eai vel dieđe manne dat dáhpáhuvvá, muhto sii jáhkket ahte ozonagearddi ráigi sáhtá váikkuhan dasa ahte globála liekkadeapmi ii leamaš datte nu beaktiil dáppe. Nuppe dáfus lea nu ahte eallit, šattut, guolit ja olbmot geat leat dáppe gillájit suonjardeami máilmmiávvošis go ozonagearddis lea ráigi.

Dákkár garra eallineavttuiguin birgejit dušše muhtin eallišlájat geat áiggiid čađa leat heivehuvvon dákkár guorba ja ruosti buolaš guovllus eallit. Dat leat muhtin loddešlájat dego pingviidnat (čieža šlája), albatrossat ja petrellat. Dat ellet olles eallima ábis ja háhket buot biepmu doppe. Dušše gihkanáigge bohtet gáddái. Muđui leat Antarkttis njurjot ja morššat, fállát, guolit ja bleahkkaguolit (blekksprut). Dasa lassin lea Máttajienjamearas ollu ealliplankton ja šaddoplankton mii lea mearaelliid, guliid ja lottiid biepmu. Lottiid ja mearaelliid bázahusat šaddet nannámis fas debbuide ja jeahkáliidda biepmoávnnsin.

Antarkttis eai leat gávpogat ja gilážit. Olbmot geat ášset doppe guhkit ja oanehisáigge, leat dálkkádatdutkit, turisttat ja guolásteaddjit/bivdit. Sii fertejit ieža láhčit alcceseaset sihke čázi ja rávnnji dan boddii go ášset doppe. Dutkit ášset dutkanstašuvnnain maid sin riikkat leat ceggen sidjiide dutkanbargguid várás. Manimus jagiid leat maddái cruiseskiipat fállágoahtán turisttaide mátkkiid deike. Dušše logi olbmo leat riegádan Antarkttis. Vuosttaš olmmoš gii riegádii deike lei Emila Parco Palma jagi 1979.

Gáldut: snl.no/Nov 2018 . Norsk Polarinstitut 2019. Hurtigruten AS 2019. Aftenposten.no

Albatrossa

Njuorjju

Fáhkan fális

Bargobihtát

1. Divo duohta vai boastut skovi ja čilgehusaid!
2. Antarktisa teavsttas leat njeallje teakstabihtá. Dás leat njeallje vuolitbajilčállaga. Loga teakstabihtáid dárkilit. Vállje vuolitbajilčállagiid ja čále daid daid rivttes teakstabihtáid bajábeallái. Vállje ieš váldobajilčállaga.

Dálkkádat Ássan Eallit Geografija

3. Strukturere teavstta dieđuid ja daga dain digitála jurddakárta, omd canva, mindomo.
4. Dás leat govat tekstii Antarktisa birra. Loga eará neahttasiidduin ja girjjiin eambo Antarktisa birra, ja čohkke/notere dieđuid. Muite gáldokritihkalaččat árvvoštallat dieđuid. Daga Book Creatoriin girjjáža teavsttain ja govaiguin. Don it dárbbas buot govaid geavahit.
5. Loga Carlsen Borchgrevinka Antarktisa mátkki birra.

Gosa mii vuolgit?

Dás fállat muhtin dieđuid, muhto don ferte ieš smiehttat ja árvvoštallat gosa mii galgat vuolgit. Jos don leat lohkan kapihtal 1 Min eana 3 girjjis ja dus lea kártagirji sajis, de don soaittát máhttit vástidit. Sáhttibehtet joavkkuin bargat.

1. Dát báiki lea máilmmi viidámus máilmmioasis. Das lea riddu Máttá-Kiinná-áhpái. Báikenamas leat golbma sáni ja dat lea stuorra gávpot. Riikkas gos dát gávpot lea, leat ráját Laosii ja ja Kambodsjai.

Vástáduš:

2. Maiddái dát báiki lea máilmmi stuorámuš máilmmioasis. Datte dat lea davvin Uralváriid nuorttabealde. Njárga mii álgá T-bustávain ja riddu lea Laptemeara guvlui. Dáppe lea hui buolaš dálvet

Vástáduš:

3. Dát báiki orru 21 gr L ja 55 gr O. Dat lea gávpot ja das lea várri bálddas mii lea 558 m.b.á. Mii dat lea báikkii ja man máilmmioassái vuolgit mii?

Vástáduš:

4. Dát báiki lea muhtin Oseania sulluin. Dáppe lea máilmmi čiekŋaleamos mearragohpi, Marianergohpi mii lea 11034 m čieŋal. Suolu lea hui unni, 543 kvkm ja gullá USA:ii ja maiddái dat suolu gos Magellan joavddai go lei rasttildan Jaskesábi.

Vástáduš:

5. Dán gávpogis lea erenoamáš eanamearka; Jesusbázzi mii doallá giedáidis olggos gávpoga badjel.

Vástáduš:

6. Dán várís lea erenoamáš ollu ruovdi mii ruostu ja dahká várrái rukseslágan ivnni. Dat lea aborigiinnaid bassi várri. Gosa mii dál vuolgit?

Vástáduš:

7. Dán gávpogis áššet lagabui 9 miljovna olbmo. Muhtimat gohčodit gávpoga The Big Apple ja dat lea USA stuorámuš gávpot. Das lea riddu Atlántii ja friddjavuođabázzi mii duste skiippaid mat bohtet hápmániid.

Vástáduš:

8. Dát suolu orru Jaskesábis ja dáppe ellet stuorra galbarihcit ja Darwin dutkkai dáppe gaskkal 1831 ja 1836. Makkár máilmmioassái ja sullui mii dál vuolgit?

Vástáduš:

9. Dán riikkas lea máilmmi alimus gorži. Riika lea davvin Máttá-Amerihkás ja riddu lea Caribiameara guvlui. Oarjjabealde lea rádjá Colombiai.

Vástáduš:

10. Dát gávpot lea Máttá-Afrihká máilmmioasis máttimusas. Das lea seammá namma go muhtin dovddus dronnegis. Das lea riddu Indiaáhpái. Jagis 2010 ledje dáppe máilmmi spábbačiekčangilvvut. Gosa mii dál galgat vuolgit?

Vástáduš:

Bargobihtá:

Daga earáide ceahkis 10 sullasaš bargobihtáid. Don dárbbášat Min eana 3 1. kapihttala ja kártagirjji.

Davvi-Amerihkká

RIIKA
OAIVEGÁVPOT

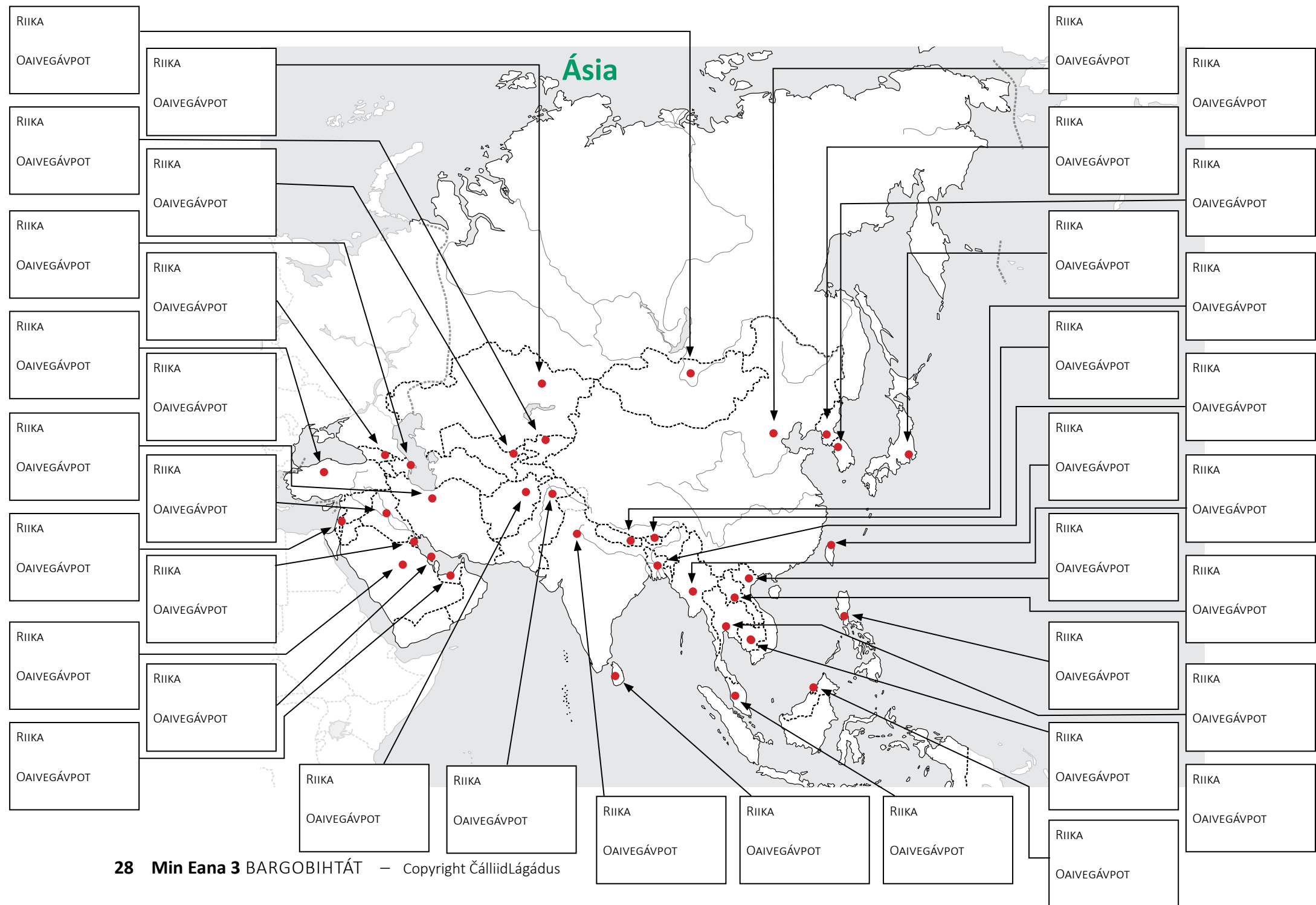
RIIKA
OAIVEGÁVPOT

RIIKA
OAIVEGÁVPOT

Mátta-Amerihkká

Ásia

Oseania

